

Szabályozás

Sejt szintű szabályozás

Kompartmentalizáció: egyes enzimreakciók külön rekeszekbe különülnek, eukariótákra jellemző, a kompartmentbe bejutást irányító transzporterek közvetve szabályozzák az itt lévő enzimeket

- előnyei:
  1. eltérő miliő biztosítása
  2. nem kell osztozni az enzimnek a citoszolban levő enzimekkel a szubsztráton
  3. egyéni enzimszabályozási lehetőség
  4. membránhoz kötött folyamatok (terminális oxidáció, citP450)
  5. lépcsőzetes rendszer: pl. fehérjék keletkezése: sejtmag – transzkripció
RER – transzláció
Golgi – módosítás

Sejt szintű szabályozás

Multienzim rendszerek: kompartmentalizációs rekesznek tekinthető

- az intermedierek egyik enzim aktív helyéről a másikra transzportálódnak közvetlenül, így a hatékonyság nő és kisebb a hibalehetőség
- nagy lokális koncentráció érhető el lényegesen kisebb sejtre vonatkoztatott koncentráció mellett
- több enzim együttes, összerendezett szabályozása érhető így el
- példák: zsírsav-szintáz komplex, piruvát-dehidrogenáz

Szöveti szintű szabályozás

- a sejt a távolabbi szövetekkel ill. önmagával állandó anyag-, információ-, energia áramlásban áll, mely autokrin, parakrin, endokrin, neurokrin módon valósul meg (integrált neuroendokrin szabályozás)
- az információkat a receptorain „felveszi”, integrálja, összegzi

szabályozza saját maga működését, ill. így tud a szervezettel összhangban, egységben működni

Szöveti szintű szabályozás

Formái:

1. intracelluláris receptorokon:

- hosszú távú hatások (napok): lehetőség akkomodációra
- szteroid hormonok, T_3/T_4
- sejtmag DNS-ben hormon-reszponzív elemek
- transzkripció szabályozása

2. sejtmembrán receptorokon:

- rövid távú hatások, pillanatnyi reguláció
- receptor: hét-transzmembrán fehérjék (metabotrop)
egy-transzmembrán fehérjék - Tyr-kináz
- szignáltranszdukció: *G-fehérjék*
PIP₂ rendszer
ras fehérjék
Tyr-kinázok

Szervezeti szintű szabályozás

Követelmények:

- nyílt rendszer
- rendezettebb – alacsonyabb entrópiájú
- konzervatív
- hosszú távon is adaptációt biztosít – egyéni szinten is

Szabályozási szintek:

- génexpressziós
- kémiai:
  - enzimatikusan: K_M -típusú (foszforiláció) és V_{max} -típusú (új enzim szintézis)
  - szubsztrát szinten – amíg elsőrendű a folyamat
  - nem enzimatikusan – patológiás (glükolizáció, szabad gyökök)

Szervezeti szintű szabályozás

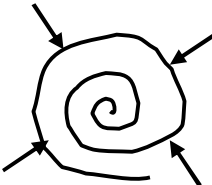
Biokémiai folyamatot szerveződési típusai:

• konszekutív: $A \longrightarrow B \longrightarrow C \longrightarrow D$

• divergencia (anabolizmus): $A \begin{matrix} \nearrow B \\ \searrow C \end{matrix}$

• konvergencia (katabolizmus): $\begin{matrix} A \searrow \\ B \nearrow \end{matrix} C$

• shuntok:

• ciklikus folyamatok:

Szervezeti szintű szabályozás

Alkalmazkodás éhezésben:

- afferensek: gyomor falfeszülés csökkenés, gasztrointesztinális hormonok, alacsony vércukorszint
- központ: hipotalamusz magcsoportok
- efferensek:
  - hipotalamo-hipofizeális tengely:
    - ACTH-mellékvesekéreg: glükokortikoidok
    - TSH: T_3/T_4
  - pancreas: glükagon termelés nő (vércukor)
    - inzulintermelés gátolt (vércukor, acetyl-kolin)
  - mellékvese: adrenalin, noradrenalin

Szervezeti szintű szabályozás

- szövetek anyagcseréje éhezéskor:
  - MÁJ: 24h-ig májglükogén + glükoneogenezis + ketontestképzés
    - glükogenolízis: glükogén foszforiláz
    - glükoneogenezis: foszfofruktokináz II
    - glikolízis gátolt: foszfofruktokináz II
    - zsírsav oxidáció (zsírszövetből szabadzsírsav)
    - ketontestképzés (acetyl-CoA-t a citrátkör nem tudja felvenni)
  - ZSÍRSEJT: triglicerid bontás: hormonszenzitív lipáz
  - IZOM: glükogenolízis: foszforiláz
    - glikolízis: glükóz-6-foszfát felhasználása
    - fehérjebontás: alanin-ciklus májhoz (glükoplasztikus aminosavak)
- szövetek energia ellátása éhezéskor:
  - AGY: glükóz, ketontest (zsírsav véragy-gáton nem jut át)
  - SZÍVIZOM: zsírsav oxidáció, ketontest, glükóz
  - VÁZIZOM: glükogenolízis, fehérjebontás

Szervezeti szintű szabályozás

Alkalmazkodás fokozott táplálékbevitelnél:

- szabályoz: inzulin
  - MÁJ: glükogenezis
    - glükoneogenezis gátolt
    - glikolízis aktív
    - zsírsav szintézis
    - ketontestképzés gátolt (acetyl-CoA-t a citrátkör felveszi)
    - felépítő folyamatok aktívak
    - koleszterin képzés
    - biotranszformáció
  - ZSÍRSEJT: triglicerid szintézis
  - IZOM: glükogenezis
    - glikolízis
    - fehérjésintézis

Szervezeti szintű szabályozás

Alkalmazkodás stressz helyzetben:

- Canon-féle „fight or fly” vészreakció + Selye János stressz elmélet
- szabályozás:
  - mellékvese adrenalin, noradrenalin idegi úton
glükoneogenezis + glükogenolízis
szív: pozitív krono-, dromo-, batmo-, inotrop - tachycardia
hörgő tágulat (tachypnoe)
gastrointestinális traktus vérellátás gátolt
pupilla tágulat
izom vérellátás fokozása (krónikus stressznél vazospazmus)
  - hipotalamo-hipofizeális tengely: ACTH-mellékvesekéreg glükokortikoid
adrenalin, noradrenalin hatás potenciálása
glükoneogenezis
enzim indukció
gyulladásos folyamatok mérséklése

Szervezeti szintű szabályozás

Alkalmazkodás fizikai munkavégzésben:

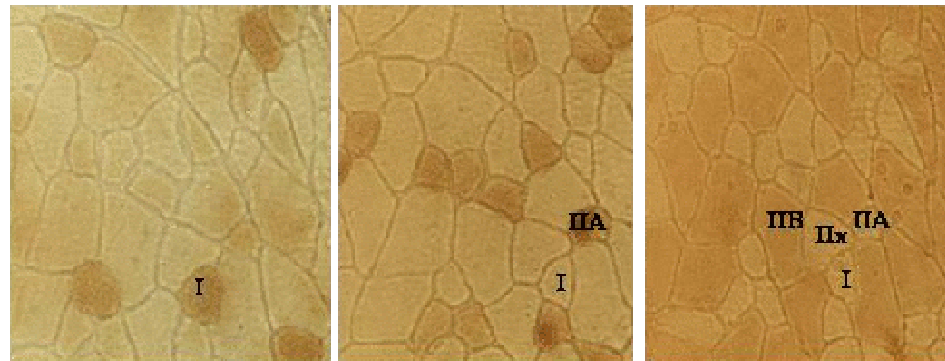
- „stressz”helyzettel járó folyamatok, később éhezési anyagcsere

VÁZIZOM:

vörös izom (oxidatív rostok): jó vérellátás (erek beta 2-receptorok), sok mioglobin, glükogenolízis – glükolízis – aerob út

fehér izom (glükolitikus rostok): glükolízis – anaerob út

A vázizomrost típusai (k.m., miozin-immunfestés)

I: lassú-oxidatív

IIA: gyors-oxidatív

IIx, IIB: gyors-glikolitikus

Szervezeti szintű szabályozás

Alkalmazkodás terhességben:

1. trimeszter:

corpus luteum gestationis: progeszteron: méh mucosa fenntartás
(deciduális átalakulás)
emlő tejmirigyek fejlődése

ösztrogén

FSH alacsony: nincs új tüsző érése

LH nő: laktációra felkészülés: emlőtejmirigy burjánzás

2. trimeszter:

placenta megjelenése, corpus luteum elsorvadása

ösztrogén, progeszteron termelés

Humán Placentáris Laktogén: GH hatású (gestációs diabétesz!)

3. trimeszter:

progeszteron szint leesése szüléskor

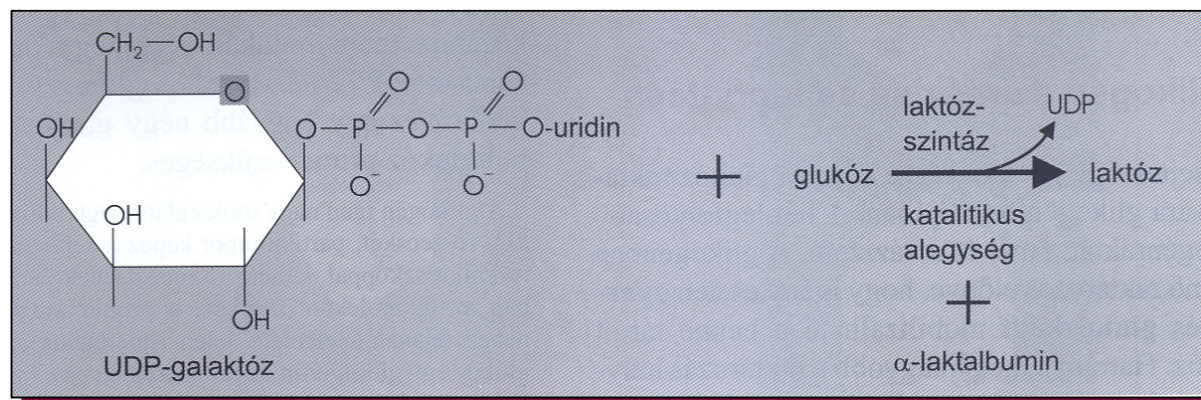
prostaglandinok: szülés megindítása, fenntartás (méhkontrakciók)

oxitocin (méhkontrakciók)

Szervezeti szintű szabályozás

Alkalmazkodás laktáció alatt:

LH magas: gátolt tüsszőérés
emlő tejtermelés: laktóz-szintáz: LH hatására α -laktalbumin szintézis, így laktóz-szintáz szubsztrátja glükóz (hiányában a szubsztrát N-acetil-glükózamin glükoproteinszintézis)

oxitocin: tejkilövellés tejmirigy-kivezetőcsövekből szoptatás során

Szervezeti szintű szabályozás

Adaptáció határai:

a változás amplitúdójától, frekvenciájától függ az adaptáció, azaz a változás erősségétől ill. milyen gyorsan következett be setpointhoz igazítás (a túllövések minimalizálása)

nagyon lassú változások az evolúciót mozdítják előre a szelekció révén adaptációs képesség csökkenés:

csecsemőkor: vér-agy-gát hiányzik
máj biotranszformációs kapacitás fejletlen
enzimek expressziója még nem teljes

időskor: setpoint körül nagyobb ingadozás adott hatásra
paraszimpatikus tónus érzékenység nő
szervek kapacitása csökkenőben (máj, szív)
kóros anyagcseretermékek felhalmozódása
víz-zsírtér arány csökken
vérellátás romlik

Szupraindividuális szabályozás

Egyének feletti szabályozás: közösségben valósul meg
pl.: államalkotó hangyak közötti kommunikáció

Nagy környezeti változás esetén (meteor becsapódás) a legfejlettebb
élőlények esetleg nem tudnak alkalmazkodni, kihalnak,
fejletlenebbek élnek túl
pl.: nukleáris katasztrófa esetén emlősökhöz képest az
ízeltlábúak előnyös helyzetben vannak

Szupraindividuális szabályozás

Egészség-betegség biokémiai értelmezése:

egészség:

- a szervezet enzimei tökéletes egységben működnek
- a szabályzás összehangolt – egyensúlyban áll
- az entrópia növekedést jól kivédi a szervezet
- a külső és belső változásokhoz megfelelően adaptálódik

betegség:

- az egyensúlyból pillanatnyilag kimozdult rendszer adaptációs zavara
- halál: exergon, entropia növekedés irányába tart
endergon folyamatok megszűnnek
egy folyamat, nem időpont